

Hornyánszky Viktor

könyvnyomdája

BUDAPEST.

Iroda: V., a M. T. Akad. épületében. Telefon: 34. sz.

Könyvnyomda: VI. ker., Aradi-utca 14. szám. Telefon: 22–87. sz.

Alapított 1863.

Az emberiség történetének nincs több oly korszakos vívmánya, mint a gőzlokomotív és a könyvnyomtatás föltalálása. A gőzzel az ember első ízben tanulta meg térben közelebb hozni embertársait egymáshoz, leküzdeni az őket szétválasztó távolságokat, s ugyanaz a könyvnyomdák szerepe is, csak hogy ezek a tudás és tudatlanság közti távolságot enyésztetik el. A tudomány haladása hiú beszéd volna csak, ha nem tartana vele lépést egyúttal a tömegek művelődése is, s ha a szellem arisztokraciája elszigetelné magát, bukása ép oly mély volna, mint a rendi arisztokracziáé.

Mennyi mélyreható átalakulásnak, a fölvilágosodás mily óriási elterjedésének volt forrása az ábécze harminczkét betűjének az a csodálatos kombinációja, mely a kopott szedőszekrényben várja a rendező kezét! Az emberi elme minden diadala, polgárosodásunk minden büszke alkotása ebben a harminczkét ólomdarabban testesül meg, mely a midőn a tájékoztató és fölvilágosító eszmék csábfényével sodor bele az emberi tudás mély forgatagába, ezzel tulajdonkép a művelődés leghatalmasabb terjesztőjévé válik, a mi nélkül nem lennének ma szabad intézmények, s a nagy tömegek anyagi és erkölcsi boldogulása elé még mindig áthághatatlan akadályok tornyosulnának.

A könyvnyomtatás érdeme, hogy a tudományt közelebb hozta az élethez. Sötét czellájában görnyedve, a codex hártyalapjai fölött, a középkor szerzetese szellemkincsének egy mogorva Harpagonja volt, a mit most apróra fölváltva közvetít a könyvnyomtatás a legszerényebb hajlékokba, a füstös műhelyekbe és nádfedeles kunyhókba.

És ne feledjük, hogy nálunk egyúttal mindezekben felül a nyomdászat és a nyomdák voltak úttörői a hitújításnak, s ezzel – közvetve legalább – az ország politikai szabadsága kivívásának. Ezzel vezettük be a Keletet is a művelődés csarnokába, s ez úton hivatásunk jövőben is azt a polgárosodás magasabb lépcsőire segíteni. Mert jól mondja Luther a nyomdászatra, hogy „ez az utolsó lángfellobbanás a világ tüzének kialvása előtt”. Ha ez a világ is kialszik, akkor halálthozó sötétség borul a földre.

A nyomdászat történetét tárgyaló számos monografiák még mindig nem derítették ki teljesen, hogy mily körülmények közt történt a könyvnyomtatás föltalálása, sem pedig azt, hogy ki a tulajdonképeni szerencsés föltaláló. Igaz, hogy Gutenberg neve körül állapodtak meg legtöbben a kutatók közül, de az igazság az, hogy az ő jogcíme sem egészen kétségbevonhatatlan. A szenvedélyes viták, melyeket a föltalálás kérdése maga után vont, minden nemzet kutatóinál azt eredményezte, hogy utoljára a homályosság fátyola borult mindazon eredményekre, melyeket a hagyomány által már rég szentesítve hittünk. Ily körülmények közt nehéz ma az igazat megtalálnunk s nem lehet csodálni, hogy legalább tizenöt város vetélkedik azon dicsőségért, hogy a könyvnyomtatás fölfedezőjét magáénak mondhassa.

Ha azonban a könyvnyomtatás szó értelmét legszűkebb jelentésében vesszük, azaz mint olyat, mely több-kevesebb példánynak mozgó betűkkel és bizonyos sajátságos festékekkel való többszörözése művészetét jelenti, akkor el kell fogadnunk azt is, hogy a fentebbi három dolog föltalálása jelenti a könyvnyomtatás föltalálását is. A könyvnyomtatás föltalálója tehát az, a ki első használt mozgó betűket, s az akkép nyert szöveg lenyomását sajtó által sokszorosította. A mi a festék föltalálását illeti, ez aránylag könnyű lehetett, s talán meg is előzte a könyvnyomtatás tulajdonképeni föltalálását.

Ezen föltalálás után két módon kutattak. Egyfelől összegyűjtötték az egykorúak és a többé-kevésbé tekintélyes egyének által hátrahagyott bizonyosságokat, másfelől tanulmányozni kezdték az új iparág első produkcióit, hogy így állapítsák meg azok lehetséges korát és szerzőjét. Ez utóbbi módszer azonban csak lassan vezetett eredményekre, mert az első könyvnyomdák a legnagyobb titokban dolgoztak, mivel különben is köteteket kézirat gyanánt szerették föltüntetni, nem hagytak hátra azokban semmi adatot személyökre, vagy a nyomtatás helyére és idejére vonatkozólag. Így aztán ma a kontroversia a könyvnyomtatás föltalálója

és a föltalálás helye tekintetében voltaképpen két verzióra szorítkozik, t. i. Mainz és Haarlemre, Gutenberg Jánosra és Coster Lőrinczre.

Nem szándékunk itt sem a történelmi igazság eldöntésére, sem a könyvnyomtatás két mythikus úttörője élete pályájára kiterjeszkedni. Csak egyszerűen konstatáljuk, hogy a nagy és korszakos vívmány villámgyorsan talált utat minden nemzet rétegébe, áldásainak fölismerésében és méltánylásában a szó szoros értelmében vetekedtek az idegen országok. Magyarországra még Csehországot megelőzőleg eljutott a typographia föltalálásának híre, s hála Mátyás király nagy szellemének, Budán már 1473-ban meg is honosult a valószínűleg Pármából jött Hesz András által, holott Csehország fővárosa. Prága csak öt évvel később állította föl első nyomdáját. Bécsre pedig csak 1482-ben került a sor egy ismeretlen könyvnyomtató megtelepülése folytán.

Mint minden emberi találmány azonban, a sajtó is számos tökéletesítésen ment keresztül. Új szükségletek támadtak, s e szükségletek kielégítése mindig bizonyos változásokkal járt. Ma már a mechanika, a gőz, a galvanoplastika, a galvanographika, photographika, electro-chemia, megannyi hathatós tényezői a könyvnyomtatásnak. Ők teszik lehetővé, hogy minden nap valami új javítás történjék a sajtó működésében a gyorsaság és tetszetős kivitel szempontjából. Az a sajtó, melyet Gutenberg használt először, s mely nagy nehezen három év alatt nyomtatott ki egy kötetet, még nagyon hasonlatos volt a századok óta használt bor-présekhez, annyira kezdetleges, hogy egyetlen ember nem is kezelhette. Legalább kettő kellett hozzá, egyik, a ki a szilárd márványlapra helyezett formát befektetette s a másik, a ki papíráját a nedves formára ráfektette s egy emeltyű segélyével aláeresztette a formát teljesen fedő vaslapot, mely aztán a tulajdonképeni nyomtatást végezte.

Látnivaló, milyen nehéz és fáradságos lehetett az eljárásnak ezen módja, pedig sokáig meg voltak vele, a nélkül, hogy más rendszert ismertek volna s három századon át az egyetlen tökéletesítés az volt, hogy a márványlapot egy mozgatható taligára alkalmazott lemezzel helyettesítették.

A HORNYÁNSZKY-féle könyvnyomda, melynek e sorok rövid történetét és ismertetését tartalmazzák, kicsinyben visszatükrözteti mindazt a küzdelmes mozzanatot, mely a magyar könyvnyomtatás törekvéseinek nagyban és egészben dicsőségét, közművelődési és kulturális jelentőségét kölcsönzi. A vállalatnak, mely ezelőtt nyolcz évvel ünnepelte fönnállásának huszonöt éves fordulóját, alapítása arra az időre esik, a mikor a szabadabban lélegző nemzeti szellem nyomdáink számát is tetemesen megszorította. A magyar sajtó fejlődése mindig szorosan összefüggött az ország politikai állapotaival. A német uralom absolutismusa sorvasztólag hatott a szabad szó és gondolat intézményeire, s míg az 1848-ik évi XVIII. t.-czikk, mely a szabadsajtót először proklamálta, hatását rögtön a hazai nyomdászat tágabbkörű kifejlődésében is megmutatá, addig a szabadságharcz elfojtása nyomdáinkat műszakilag és számra nézve is újra visszavetette s a zsendő és cenzúra uralma a rohamos hanyatlás útjára terelte.

Csak az 1860-iki rövid alkotmányos föllobbanás bírta újult szárnyalásra sajtóiparunkat. Mert míg 1852-től 1860-ig, mely időben a könyomás üzésére ép úgy, mint a könyvnyomtatásra, a legfelső politikai hatóság engedélye volt szükséges, Pesten még csak nyolcz, Budán csak két, a vidéken összesen csak tíz könyv- és nyomó-intézet állott, addig 1860-ban már négyvel szaporodott csupán Pesten a nyomdák száma, s a szoros értelemben vett Magyarország vidéki városaiban nem kevesebb, mint ötvennégy intézet működött.

A körülményeknek ez a kedvezése hívta életre 1863-ban nyomdánkat is, kezdetben Hornyánszky és Hummel cég alatt. A pátenst ellen és körül kifejtett mozgalmak nyomán támadt élénk egyházi irodalom indokoltta tette az akkori két evangélikus egyházi folyóirat, az „Evangelisches Wochenblatt” és a „Protestantische Jahrbücher” szerkesztője, Hornyánszky Viktor azon óhaját, hogy magának nyomdát szerezzen. Különben is a Hornyánszkyak már nemzedékek óta a vallásos és tanügyi irodalom s a közművelődés nem egy derék bajnokát adták e hazának. A nyomda megalapítójának már atyja, a Puchón, 1801-ben született Hornyánszky György, hegyeshalmi (Moson megyei) tanító s ennek feleségéről, Bobok Borbáláról való rokonai, névszerint Mudrony Bohuslav és Bobok György gyűjteni kezdték a múlt század végén a magyarországi ág. evang. községek történetére vonatkozó adatokat, melyeket aztán folytatott s kiegészített maga György is, fia pedig később egyes töredékekben s egészben is

kiadta. A theologiai tanulmányokat Nagy-Körösön és Pozsonyban végzett s 1849-ben meghalt Hornyánszky György azonkívül elemi ábéczt is írt és adott ki Magyar-Óvárott 1837-ben s mint paedagogus és mint nevelésügyünk harczosa, ernyedetlenül munkálta egyháza s hazája javát.

Bobok Borbálától született fiai közül az ifjabb, Gyula, Pesten végezve iskoláit, a hallei egyetemre ment, honnan visszatérve, 1860-ban Pestről Brassóba hívták meg lelkésznek, hol egyszersmind az ág. evang. gimnáziumban és szemináriumban a magyar nyelvet is előadta. 1879-ben ép egy külföldi fürdőből visszajövet érte a halál Budapesten, 44 éves korában. Mint író, egyházi beszédek, tankönyvein kívül, Kisfaludy „Iréen” című szomorú játékának német fordításával is föltűnt.

Bátyja, a kinek a nevéhez a jelenleg is virágzó nyomdai-vállalat alapítása fűződik, Hornyánszky Viktor, 1828-ban született Hegyeshalmon, s iskoláit 1840–42-ben a modori ág. evang. gimnáziumban kezdte, 1843-ban pedig a magyar nyelv elsajátítása végett Nagy-Baráton s 1848–49-ben a pozsonyi ág. evang. gimnáziumban folytatta. Mikor a forradalom viharos napjai a Múzsákat hallgatásra kényszerítették, a pozsonyi iskola bezáratván, az ifjú, tanulmányai megszakításával, kénytelen volt az atyai házhoz visszatérni s atyjának 1849-ben bekövetkezett halála után a község őt szólította föl a megürült tanítói állás betöltésére, mit ő el is fogadott.

De csak kevés ideig élhetett tanítói hivatásának, mert nyilvános munkálkodásával fölköltvén és magára irányozván Petőfi egykori kiadója, Heckenast Gusztáv figyelmét, ez őt Pestre hívta, hogy az írói tollnak éljen. Hornyánszky engedett is a fölhívásnak, s Pestre jöve, először a „Pester Zeitung” szerkesztőségébe lépett be, hol Glatz Ede, a jeles fordító és publicista mellett s Heckenast állandó jóakaró biztatásával bő alkalma nyilott tehetségei kifejtésére.

Ezen időre esnek első önálló művei is, a mellett a széles medrű irodalmi propaganda mellett, melyet lapjaival a magyarországi evangélikus nép vallás-erkölcsi nevelése, értelmi fejlesztése és fölvilágosítása érdekében folytatott. Így 1852-ben megjelent tőle a „Geschichte von Ungarn”, nyilvános és magánoktatásra szánva az ifjúságnak. Ezt követte a „Leitfaden beim ersten Schulunterricht in der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates”, melyet Galgóczy Károly 1854-ben magyarra is lefordított. Egy év múlva a „Geschichte des österreichischen Kaiserstaates” hagyta el tőle a sajtót két kötetben, majd a „Blätter für das evangelische Volk”

s Magyarország nagy geográfiai lexikonja német nyelven, hasznos segédkönyvül hatóságok, postahivatalok, ügyvédek és üzletemberek számára.

Mindez azonban nem volt elég ambíciójának, s hogy működésének még nagyobb tért biztosítson, külön nyomdát alapított 1863 őszén és szerelt föl külföldről hozott új találmányú gépekkel, melyet aztán 1872-ig Träggerrel, az egyetemi nyomda későbbi igazgatójával, attól fogva aztán saját neve alatt egyedül folytatott.

Kiadványai ez időben túlnyomólag protestáns felekezetiek voltak s úgyszólván egyedül a Hornyánszky-nyomda látta el az ország evangélikus híveit vallási könyvekkel; ő nyomatta nemcsak a magyar, de a román, szerb és más keleti nyelvű bibliákat is az angol biblia-társulat részére, s hogy ily kiadványai csín, ízlés és olcsóság tekintetében mily fokon álltak, azt mutatja épen az angol biblia-társulat kitüntető bizalma, mellyel a magyar nyomdászati ipar általánosan emelkedett színvonala mellett is e nyomda-intézetnek adott előnyt a többiek felett.

Nem lehet említés nélkül hagynunk, hogy a Hornyánszky-féle nyomda egykori alapítójának nevéhez van fűzve a nyomdászok társadalmi egyesülésének egyik legfontosabb lépése is. Egyike volt az elsőeknek, kik a nyomdászok egyesülésének ügyét szóval és tettel támogatták, s midőn a lipcsei és bécsi társulatok mintájára megalakult „Könyvnyomdászok önképző-egylete”-ből kinőtte magát a „Magyar könyvnyomdászok és betűöntők egylete”, ő annak csakhamar elnöke és vezérférfia lett s annak ügyeivel való foglalkozása közepett érte a váratlan halál is 1882. május 21-én.

Fordulópontot képezett ez az esemény nyomdánk történetében. A kilencz árvával hátramaradt özvegy, hogy e válságos időben is föntarthassa a vállalatot, az akadémiai könyvkiadóhivatal akkori főnökét, Knoll Károlyt nyerte meg e nyomda ügyei technikai vezetésére, kinek befolyásával és buzgóságával sikerült kieszközölni az Akadémia akkori főtitkárától, Fraknói Vilmostól, a M. Tud. Akadémia bérháza földszinti és emeleti helyiségeinek bérbeadását a nyomda céljaira, mely helyiségben teljes tíz évet töltött a nyomda, folyton fejlődve az Akadémia nagy tudományos nimbusza alatt, mely kiadványai jó részét itt nyomatta, sőt azok kezelését és könyvtárusi forgalomba bocsátását is a cégre bízta.

Már 1859-ben Hornyánszky a házaselet boldog révpartjára lépett, midőn nőül vette Széchenyi János gróf tisztartója, Skita Mihály leányát, Karolát, kitől származott fia, Viktor, s második feleségétől, a szintén Skita-leánytól, Francziskától származó Ernő atyjuk halála után annak nyomdokaiba lépve, édes anyjuk özv. Hornyánszky Viktorné törzstulajdonos volta mellett általános elismert magas színvonalon vezetik tovább Concha Károly, a nyomdának 12 év óta buzgó és érdemes igazgatója támogatásával – ki ebbeli tisztét és a cég vállalatának tovább fejlesztését Knoll Károly halála után vette át – az időközben nagyban kibővült és fölszereléseiben a modern technika minden vívmányát magában egyesítő nyomdai üzlet ügyeit.

Azóta a nyomda a M. T. Akadémia bérpalotájában elfoglalt helyiségéből saját házába költözött az Aradi-utczába, hol az egészségügy legtúlzóbb követelményeinek is megfelelően rendezkedett be. Ezen körülmény fontosságát lehetetlen eléggé méltányolni. Tudvalevő, mily gyakori jelenség, hogy a nyomdász-segédnek a megfeszített munka s a gyakori éjjelezések miatt idegesekké lesznek, a miből többféle kórok fejlődhetnek ki. A sok állástól lábaikon visszértágulatok támadnak. A betűket gyakran szedik szájukba, a mi nyálpazarlást és emésztési zavarokat okozhat. Szembajok is gyakoriak. Tüdőbajban 25% hal meg s Neufville szerint szintén igen sok nyomdász-segédet öl meg a tisztátalanság által előmozdított hagymáz.

Mindezeknek a fenyegető nyavalyáknak elkerülésére szolgálnak a körbefutó, nagy nyitott, szellős karzatok, melyekben a szedőszekrények oly távolságban vannak egymástól elhelyezve, hogy a szabad mozgást nem akadályozzák. A fölülről világított nagy terem teljes nappali világosságot áraszt s a villamos világítás csak a téli késő esti órákban szükséges. Kifogástalan tisztaság jótékony derűje ömlik el minden zugban, a mi szokatlanul elüt a más nyomdaműhelyekben tapasztalható bűzös és ártalmas kigőzölgésektől, a mire nem kicsinyelhető befolyást az egész helyiségnek gázkályhákval való fűtése gyakorol.

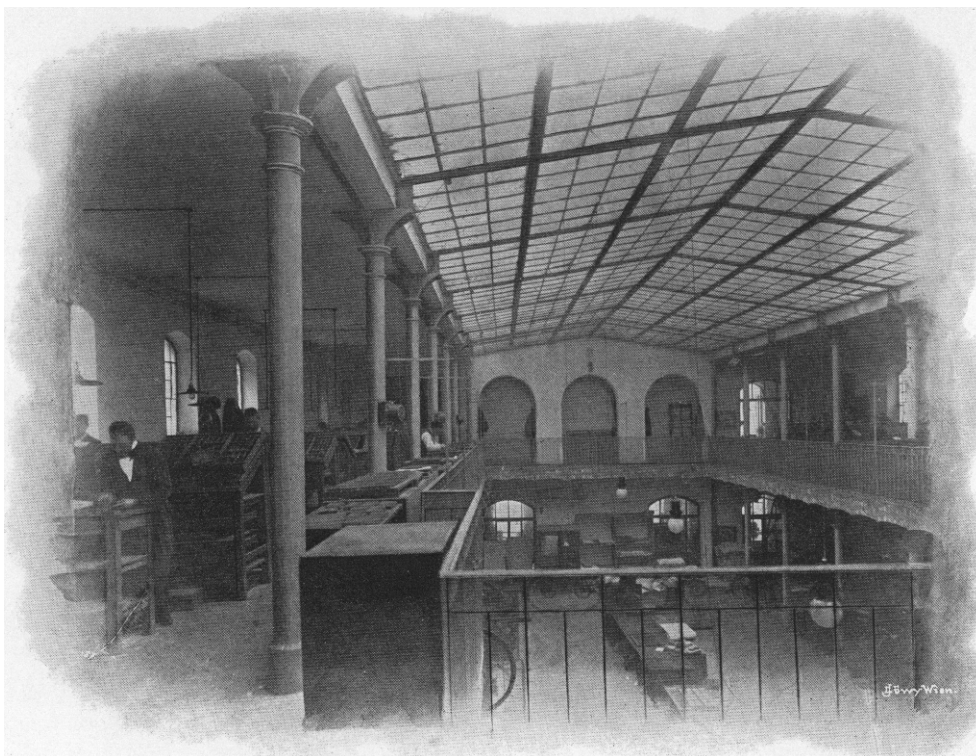
A nyomdai munka sorrendje szerint először is az emeleti két karzaton látható szedőosztály körül kezdetjük meg szemlénket, elhaladva a betűraktár, a kazánnal, több öntőszerkezettel, fűrészelő-gépekkel és gyalupadokkal felszerelt tömöntőde s a többrendbeli hengeres lehúzó-gépek mellett, a nyitott terras egész kétoldali hosszában gyakorlott kezek hosszú sorban motolla-gyorsasággal kapkodják a sorzóba az ólombetűt, s ha ez megtelt, „kiemelve” belőle a kész szedést, azt a szekrényen részút fektetett „hajóba” teszik. Majd ha ez is megtelik, a szedést zsineggel körülkötik s erre a célra készített szedő-deszkára rakják, hogy végül a hasábbá alakított vagy ívvé tördelt szedésből kefe- vagy kéziasajtó-levonatot készítsenek.

Magyar és német nyelvi munkákon kívül még az összes hazai és pedig tót, horvát, szerb, román, orosz, bolgár nyelveken készülnek itten munkák s e tekintetben a Hornyánszky-nyomda egyike a főváros legjobban berendezett nyomdáinak.

Laikus előtt kétségkívül ez a legérdekesebb része a nyomdai technikának.

Földszint van a gépterem, melynek légterülete 3300 köbméter, a szünetlen forgó, zakatoló gyorsajtókkal, melyek körül egyszerű csínnal öltözött munkás-leányok sűrögnek s rakják a nagy rizsma papíriveket a vashengerre alkalmazott fogók alá, melyek az ív szélét lecsiptetve, a henger egyetlen forgására az egész oldalt sűrű betűkkel telehintve dobják a szalagok közt a gép hátsó részébe, honnan aztán az ívfogó átveszi s a kirakó-asztalra helyezi.

Imponáló látvány itt a tizenkét nagyobbfajta augsburgi és a hazai készítményű Wörner-féle gyorsajtó-gép, ötöstől hetesig, valamennyi a legújabb szerkezettel. Templomban képzelné itt az ember magát: az emberi munka és az emberi elme diadalának templomában, midőn e nehéz vasszörnyetegeket a békés civilizáció jármába fogva látja, hogy vele leküzdje parányi erőnk a lehetetlent. Valami néma áhítat kell hogy elfogjon mindenkit, mikor ezt a gigászi harcot látja a röppenő idő s ez érzéketlen gépek birkózása közt, melyekbe az emberi találékonyság lelket lehelt s beléjük oltotta legszebb tulajdonságait: az erőt, kitartást, kiszabott pontosságot.

Három a gépek közül illusztráció-nyomó gép, négyes hengerszerkezettel; ezek kizárólag díszművek nyomására valók. Ők a tiszteletbeli tagjai annak a tekintélyes társaságnak, mely hétköznapi munkájában zúg, lobog, s melyet méltóságosan néznek le ők, a kik csupa irodalmi meglepetéseket, ünnepi kiadásokat zárnak nyomdafestéktől fekete méhökben. Azonkívül két nagy papírvágó, több mint egy méter hosszú késsel, szegezi itt gyilkos szerszámát az alája tett nagy papirosgarmadáknak, melyekkel kurta proczesszust csinál; mert egyszerre 1500 ívet fűrész el egyetlen nyisszantásra.

Vegyünk hozzá még három simító-prést, a nyomtatás után netán összegyűrődött papír kisimítására. Ők alkotják a békítő, kiegyenlítő hatalmat a nyomdák reszpublikájában. Szerény, de jótékony hivatásuk: mindent elsimítani, s mint ilyenek, a mindent helyrehozó, mindent jóvátevő nemtő szerepét játsszák a gépek társadalmában. Szerencsére a Hornyánszky-czég gondos, tiszta nyomása mellett ritkán van szükség beavatkozásukra, s így mogorva nyugalommal vonulhatnak meg a kulisszák mögött.

Külön teremben, illetőleg a könyvkötő-műhelyben történik a nyomtatott ívek egybefűzése, melyet még megelőz az ívek hajtogatása. Két fűző-gép és egy lyukasztógép teljesíti ezt a szolgálatot. A terjedelmesebb munka íveit a hajtogatás után együvé rakják, azaz sorrend szerint, a mint következnek, egymásra teszik s azután czérnával vagy sodronnyal egybefűzik.

Innen a földalatti helyiségbe alászállva, hatalmas telepe áll előttünk a villám fejlesztésének és a gáz hajtóerejének, mely az összes helyiségekben alkalmazásban álló hajtóerők egész rendszerét szolgáltatja, nevezetesen a villamvilágítást és az összes gyorsajtók és segédgépek hajtását. Két óriási, 12 lóerejű gázmotor működik itt szüntelenül, villámgyorsan hajtva kerekeit; egyik a gépek mozgatására, másik a villamfejlesztésre szolgáló dynamogép hajtására. Utóbbi percenkint 780-at fordul. Ezek az alvilág titokzatos szellemei, melyek sötét rejtekhelyükből állandóan táplálják a világosságot, s annak áldásait szét meg szétárasztják a nagy ipartelep minden zugába. Nem kevesebb, mint négy nagy ívlámpát látnak el a középső terem egész hosszában izzó halovány fényökkel, s 180 izzó lámpát a szedő-szekréyeknél és az irodákban. A Hornyánszky-nyomda egyike az elsőeknek, mely mindezt a villamerőt maga fejleszti s nem szorul e részben idegen támogatásra.

A Hornyánszky-nyomda sorba állított szedő-állványai összesen több mint 700 szekrény betűt tartalmaznak, melyek súlya körülbelül 50.000 kg., nagyobb része újabb beszerzés.

Ezen nagy mennyiségű betűkészlethez s a gépek folytonos működtetéséhez évenként tekintélyes mennyiségű és súlyú papiros szükséges s némi fogalmat nyújthat a nyomda berendezésének modern színvonalú mivoltáról az, hogy a nyomdában álló gyorsajtók évenként 20 millió nyomást képesek végezni.

Arányban áll természetesen ezzel a munkaforgalommal a nyomdatelepen működő munkások száma is. A jelenlegi két főnökön, igazgatón és Fazekas Alajos művezetőn kívül a Hornyánszky-nyomdában a következő állandó személyzet nyer foglalkozást. Az *iroda személyzete*: egy revizor, egy expeditor, két javítnok és egy kisegítő. A *szedő-személyzet*: 50 betűszedő, egy lehúzó, 20 tanuló. A *betűraktárban* foglalkozik egy raktáros két segéddel s egy tanulóval. A *tömöntőde* személyzete: egy tömöntő, egy tanuló. A *gépteremé* egy főgépmeister, hat gépmester, öt gépmester-tanuló és 22 segédmunkásnő. Végül a *könyvkötészetnél* van alkalmazva egy munkavezető, négy segédmunkás, nyolcz segédmunkásnő, a *raktár- és expediciójánál* pedig egy főraktáros, egy segédraktáros, nyolcz segédmunkásnő és négy segédmunkás, illetőleg szolga. Ez utóbbiak végzik a lapok expedícióját, a kész nyomtatványok simítását a fentebb említett három simító-présben és egyéb apróbb teendőket.

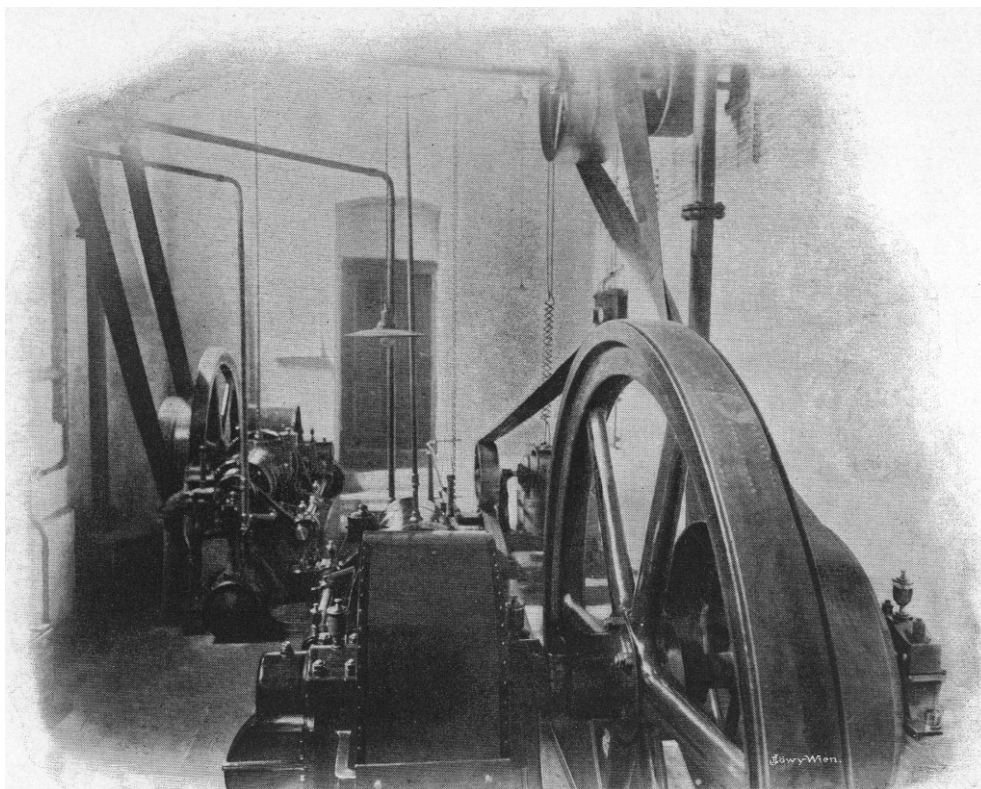
Hiányos volna e futólagos vázlat, ha nem tennénk említést azokról az irodalmi kiadványokról is, melyek mind a Hornyánszky-nyomdában látnak napvilágot, s melyeknek csinos, izléses kiállítását ismeri az olvasó közönség. Heti lapok közül ilyen a „Kis Tükör”, „Magyar Gazdák Lapja”, „Tanáregyesületi Közlöny”, „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap”, „Téli Ujság”, „Opravdový Krestan”. Havi folyóiratok: az „Akadémiai Értesítő”, „Felső Nép- és Polgáriskolai Közlöny”, „Graphica”, „Magyar Nyelvőr”, „Hajnal”, „Örömhír”, „Keresztyén Híradó”, „Keresztyén”, „Bába-Kalauz”, „Protestáns Szemle”. Negyedéves folyóiratok: „Athenaeum”, „Magyar Írók Élete és Munkái”, „Tájszótár”, „Ethnographia”. Hetenkint háromszor megjelenő politikai lap a „Slovenské Noviny”. Időhöz nem kötve jelennek meg a következő hivatalos lapok: „Posta- és Távirat-Rendelet Tára”, „Sbornik”, „Postatakarékpénztári Közlöny”,

„Cheque- és Clearing-forgalom jegyzéke”, „A Budapesti Polgári Lövészegyesület Hivatalos Értesítője” és mások. Végül mint állandó naptárkiadvány: a „Protestáns Árvaházi Naptár”.

Az utóbbi időben készült díszművek közül, melyeknek kifogástalan typographiai kiállítása osztatlan elismerésben részesült, felemlítünk néhányat. Ezek *Szana Tamás*: „Magyar Művészek”, *Éble Gábor*: „A Harruckern és a Károlyi család”, *ifj. Szász Béla*: „A Miatyánk”, *Békefi Remig dr.*: „A hazai cziszterczi-rend millenniumi emlékkönyve”, *Ripka Ferencz*: „Gödöllő, a királyi család otthona”, *P. Didon*: „Jézus Krisztus”.

Az 1896. június és július hóban Budapesten tartott nemzetközi távirda-értekezlet összes nyomtatványainak nyomtatását a nm. Kereskedelemügyi m. kir. Ministerium a cégre bízta, s hogy ez alkalommal sikerült a külföld elismerését kiérdemelni, bizonyítja a „Bureau International des Administrations Télégraphiques” e füzetben reprodukált elismerő levele.

Az ezredéves országos kiállításon a cég úgy a sokszorosító, mint a közművelődési csoportban résztvett és nyomdai versenyképességért, jó ízlésért és jó munkáért a millenniumi nagy érmet, a könyvkiadás terén szerzett érdemekért pedig a kiállítási érmet nyerte el.

Ipari haladásunk és művelődésünk nagy épületéhez jelentékeny lépés ez a nagyarányú nyomda-intézete ragyogó fővárosunknak, melynek rohamos fejlődésével s minden részletet átölelő modern átalakulásával kevés hasonnemű intézet dicsekedhetik. Példátlan az a kölcsönösen gyöngéd és humánus viszony is, mely ebben a nagy intézetben a munkást s a munkaadót érdekeik, eszményeik és törekvéseik teljes átértésében fűzi össze. Önzetlen jóindulattal, a munka erkölcsi értékének teljes méltánylásával, itt a szociális problémának egy oly spontán, gyakorlati megoldásával találkozunk, mely elhárítja azoknak a divatos ellentéteknek az erőltetését, melyeket oly gyakran erőszakosan is keresni szoktak a vállalkozó és a munkás anyagi érdekei és törekvései közt. Rámutatunk az erre vezető tények közt az egészségügyi fokozott követelmények azon buzgó szemmeltartására, mely e tekintetben a legnagyobb és legáltalánosabb dolgoktól a legkisebb részletekig érvényesül; hozzátehetjük még, hogy a munkabérvizonyok is olyanok, a melyeknél jobbakat bárhol is hiába keresnénk.

A modern ipar nagy műhelyei közül kevés bír a profán közönségre akkora vonzerővel, mint egy nyomda – annyi nagy gondolat, üdvös kezdemény és világfölforgató tett szülőhelye. De még nagyobb és csaknem vallásos mysterium övezte a nyomdát azokban az időkben, mikor a hozzá való közeledés úgyszólván szigorúan tiltva volt, s ezren és ezren csak itt-ott leshettek el valamit szedők munkájából, a gépek zakatoló mozgásából s a betűkoromtól fekete kezek és zubbonyok sürgés-forgásából.

Igaz, hogy a nyomdász sokkal modernebb ember és sokkal távolabb él a többi munkásnéptől, semhogy a népies élcz és legenda hőségévé avatta volna: de mindazok, a kik a munka emberét a maga józan egyszerűségében becsülni, méltányolni képesek, benne a társadalmi haladás egyik legerősebb oszlopát kénytelenek fölismerni. Nem a személyes dicsfény és ragyogás, hanem az életölő munka martyriuma fűzi izzadó homlokukra a koszorút; ők a szellemi nagy harczoknak, melyeket a kor az avult előítéletekkel minden vonalon visel, egyszerű és névtelen köz-katonái, kik az apró betűk sortüzeit szegeznek az ósdi maradiság, e zsarnok erő bástyája ellen s mikor abba diadalmasan vonul be az ostromló korszellem, ők e győztes harcz zsákmányából ismét nem kérnek mást maguknak, mint azt a néhány betűt, mely olyan, mint a mesebeli tündérség, valahányszor a közérdeket veszély fenyegeti s a tettehívó kürtbe belefujnak, az emberi ész, a fölvilágosodás szolgáló szellemei mindjárt ott teremnek, hogy megmentse az emberiség ügyét, a szabadság legnagyobb kincsét, a gondolatok szabad közlésének örök jogát.

A Hornyánszky-nyomda története a magyar nyomdászat újabb történetének legvirágzóbb korát öleli föl, s fejlődésének egyes fázisai mindenkor nélkülözhetetlen forrásai lesznek annak, a ki ezen műiparunk történetét a magyar nemzeti művelődés általános nyomain fogja valaha megírni. Nyomdászatunk mai tekintélyes állása, színvonala, az új társadalom nöttön-növő igényeinek következménye, mert ezeket elégíti ki a sajtó, mely a modern eszméket még nagyobb mérvben elterjeszteni s diadalról-diadalra vezetni egyedül képes.